DREPTUL LA RESPECTAREA VIEȚII PRIVATE ÎN CADRUL PROCEDURILOR PENALE

PRIVACY RIGHT IN CRIMINAL PROCEEDINGS

CARAJELEASCOV Cristina,
Doctorandă, USM

CZU: 342.721:343.13

Summary

The priority of each state of law is to guarantee the observance of the right to inviolability of the privacy of every person under its jurisdiction. Due to the fact that the privacy right is not an absolute right, both national and international normative acts allow the interference of state authorities under exhaustive conditions provided by law that directly contribute to the achievement of the purpose of criminal proceedings. During criminal proceedings, the investigating judge is in charge of the supervision of the observance of human rights when carrying out criminal prosecution actions adversely affecting the rights of the persons involved. The importance of judicial control is outlined by the fair, equidistant and objective assessment of the acceptance of the interference in terms of its proportionality compared to the aim pursued.

Keywords: *criminal proceedings, privacy, human rights, interference, proportionality, judicial control*

Fiecare individ în parte se bucură de inviolabilitatea vieţii sale private fiind fundamentul existenţei sale. Importanţa respectării dreptului la inviolabilitatea vieţii private derivă din reglementările riguroase la acest compartiment. Art.12 al Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, proclamă că, nimeni nu va fi supus la imixtiuni arbitrare în viaţa sa personală, în familia sa, în domiciliul lui sau în corespondenţa sa, nici la atingeri aduse onoarei şi reputaţiei sale. Orice persoană are dreptul la protecţia legii împotriva unor asemenea imixtiuni sau atingeri. Art.8 alin.(1) al Convenţiei Europene a Drepturilor Omului, prevede că orice persoană are dreptul la respectarea vieţii sale private şi de familie, a domiciliului său şi a corespondenţei sale. Legea supremă a Republicii Moldova, la art. 28 prevede că statul respectă şi ocroteşte viaţa intimă, familială şi privată. Art. 15 alin.(1) al Codului de procedură penală, enunţă că, orice persoană are dreptul la inviolabilitatea vieţii private, la confidenţialitatea vieţii intime, familiale, la protejarea onoarei şi demnităţii personale. În cursul procesului penal, nimeni nu este în drept să se implice în mod arbitrar şi nelegitim în viaţa intimă a persoanei.

Formula constituţională sugerează prezumţia că persoanele deja au aceste drepturi, că există o coabitare între aceste drepturi şi funcţiile statului şi nu este nevoie de a face o constatare sau o declaraţie în acest sens. Intenţia legiuitorului este de a pune limite la imixtiunile posibile ale statului şi-l obligă să respecte, o obligaţie pasivă, şi să ocrotească, o obligaţie activă, viaţa intimă, familială şi priva-

tă a persoanelor. [7, 128] Anume restrângerea exerciţiului drepturilor persoanei, prevăzute la art.54 al Constituţiei, urmează fi transpuse meticulos în actele normative în vederea neadmiterii încălcării drepturilor persoanelor antrenate în procesul penal. Însăşi neadmiterea încălcărilor nu presupune din star inexistenţa acestora, dar încălcarea să fie în strictă corespundere cu garanţiile procesuale asigurate de legislaţia în vigoare.

Conceptul vieţii private înglobează în sine o varietate extinsă a existenţei umane. În cadrul procedurilor penale sub aspectul vieţii private se include inviolabilitatea persoanei, domiciliului, proprietăţii şi corespondenţei. Spectrul acţiunilor de urmărire penală şi a măsurilor speciale de investigaţie prin caracterul specific al realizării sale şi a informaţiei obţinute în rezultatul efectuării acestora au un impact inevitabil asupra vieţii private a persoanei.

Apreciind importanţa respectării dreptului persoanei la viaţa privată, legiuitorul a prevăzut drept componenţă de infracţiune la art.177 Cod penal, încălcarea inviolabilităţii vieţii personale, presupunând „*Culegerea ilegală sau răspândirea cu bună-ştiinţă a informaţiilor, ocrotite de lege, despre viaţa personală ce constituie secret personal sau familial al altei persoane fără consimţământul ei, drept agravante fiind prevăzută utilizarea mijloacelor tehnice speciale destinate pentru obţinerea ascunsă a informaţiei*". Modalitatea de acumulare a informaţiei ce face parte din spectrul vieţii private este strict reglementată în actele normative, presupunând înregistrarea audio, video, interceptarea convorbirilor, ridicarea trimiterilor poştale, fotografierea, etc., realizate fără autorizarea prealabilă şi contrar prevederilor legale este pasibilă sancţionării.

Noţiunea de „viaţă privată" la care se referă art. 8 al Convenţiei, nu poate fi definită cu precizie. După cum s-a spus, este vorba despre o noţiune al cărei conţinut variază în funcţie de epoca la care se raportează, de societatea în cadrul căreia individul trăieşte şi chiar de grupul social căruia acesta îi aparţine. [1, p.598]

Curtea Europeană a Drepturilor Omului operează cu conceptul obligaţiilor pozitive şi obligaţiilor negative ale statului în coraport cu dreptul la respectarea vieţii private a persoanei. Astfel, drept obligaţie pozitivă fiind asigurarea protecţiei elementelor constitutive ale vieţii private şi obligaţia negativă fiind abţinerea de la intervenţiile nejustificate ale agenţilor statului în drepturile persoanei. Cu toate acestea fiecărui stat membru i se oferă o marjă de apreciere care urmează a fi justificată în fiecare speţă separat, motivând proporţionalitatea acţiunii. Marja de apreciere se aplică prin asigurarea de către autorităţile statului a garanţiilor necesare în vederea realizării ingerinţei în dreptul persoanei. Iarăşi revenim la postulatul conform căruia definirea vieţii private în mare parte depinde de societate, astfel, judecătorii naţionali sunt cei care cunosc cel mai bine realităţile din cadrul societăţii, Curtea oferindu-le marja de apreciere în procesul de justificare a ingerinţei.

Orice limitare a unui drept relativ (calificat) prevăzut de Convenţie presupune justificarea acesteia conform testului de proporţionalitate, analiza fiecărui element fiind obligatorie. Dacă nu este întrunit vreunul din elementele testului de

proporţionalitate, limitarea este disproporţionată. Testul de proporţionalitate îşi găseşte fundamentarea în al doilea paragraf al articolului 8 al Convenţiei şi conţine următoarele elemente: *scopul legitim* şi *necesitatea într-o societate democratică*. Scopul proporţionalităţii constă în primul rând în a vedea dacă limitarea dreptului fundamental al justiţiabilului este justificată, iar în al doilea rând de a pune în balanţă limitarea cu beneficiul adus interesului legitim general sau cu beneficiul pe care l-ar avea alţi particulari. [8, p.160]

Aşadar, pentru a determina cert dacă a fost încălcat dreptul persoanei la inviolabilitatea vieţii private în cadrul procedurilor penale, circumstanţele individuale ale speţei urmează a fi supuse testului de proporţionalitate. Proporţionalitatea limitării dreptului la viaţa privată este apreciat de către judecătorul de instrucţie, acesta deţinând pârghiile legale de apreciere a necesităţii ingerinţei într-un stat democratic contrabalansând cu interesele generale a societăţii.

La realizarea percheziţiei, interceptării convorbirilor telefonice, ridicării descifrărilor convorbirilor telefonice, a informaţiei din rulajele bancare, aplicarea sechestrului în cadrul urmăririi penale, monitorizarea prin sisteme informatice, etc., toate acţiunile ce limitează drepturile persoanei fiind supuse controlului judecătoresc având menirea de a asigura aprecierea proporţionalităţii acţiunii minimalizând aspectul arbitrar. Ori, introducerea instituţiei judecătorului de instrucţie în legislaţia naţională facilitează garantarea respectării drepturilor persoanei în procesul penal prin analiza şi justificarea ingerinţei în fiecare caz aparte.

Din perspectiva realizării testului de proporţionalitate, subiectul abilitat, aici avem în vedere judecătorul de instrucţie care autorizează efectuarea acţiunii procesuale, urmează să bifeze în consecutivitate toate componentele testului: legalitatea, scopul legitim, necesitatea într-un stat democratic, proporţionalitatea şi doar atunci poate fi realizată acţiunea.

Orice ingerinţă a unei autorităţi publice în exercitarea dreptului unei persoane la respectarea vieţii private şi a corespondenţei trebuie să fie „prevăzută de lege". Această expresie nu implică doar respectarea legislaţiei interne, ci se referă, de asemenea, la calitatea acestei legislaţii, care trebuie să fie compatibilă cu statul de drept. Legislaţia naţională trebuie să fie clară, previzibilă şi suficient de accesibilă. [6, p.9] Aspectul clar, previzibil şi accesibil fiind asigurat de către stat prin instituţiile sale, astfel claritatea şi previzibilitatea legii se asigură prin reglementarea ingerinţei în acte normative accesibile publicului, textul fiind compus din cuvinte clare pe înţelesul tuturor cu indicarea condiţiilor în care agenţii statului pot purcede la realizarea unei oarecare acţiuni procesuale, accesibilitatea se asigură prin publicarea în Monitorul Oficial. Dacă să exemplificăm prin prisma percheziţiei, efectuarea acestei acţiuni procesuale este reglementată în Codul de procedură penală, în termeni clari, care indică concret scopul acţiunii, condiţiile de autorizare, procedura de efectuare, modalitatea de contestare, astfel ca orice persoană vizată să cunoască întinderea garanţiilor procedurale care îi sunt oferite.

Cu referire la al doilea element al testului de proporţionalitate, alin.(2) art.8 CEDO, indică exhaustiv condiţiile scopului legitim urmărit, şi anume ca acţiunea să fie necesară pentru securitatea naţională, siguranţa publică, bunăstarea economică a ţării, apărarea ordinii şi prevenirea faptelor penale, protecţia sănătăţii, a moralei, a drepturilor şi a libertăţilor altora. Astfel, pentru a întruni legitimitatea scopului urmărit este suficientă întrunirea unui singur component din cele enumerate. În vederea realizării scopului procesului penal la realizarea acţiunilor procesuale cu impact asupra vieţii private a persoanei poate fi invocat oricare din scopurile elucidate supra, asigurarea securităţii naţionale, apărarea ordinii şi prevenirea faptelor penale, fie că fapta infracţională s-a consumat sau este în proces de desfăşurare, prin acţiunile procesuale urmând a identifica făptuitorii, fie a dobândi probe în vederea stabilirii tuturor circumstanţelor, cu contracararea activităţii infracţionale, toate acestea în ansamblu vin spre ajustarea cadrul normativ în vederea creării condiţiilor necesare şi optime spre o bună coexistenţă dintre stat – individ.

Limitarea trebuie să fie necesară într-o societate democratică. Acest element presupune că impactul negativ al limitării urmează să fie mai mic decât beneficiul obţinut în legătură cu realizarea scopului legitim. Trebuie să se stabilească dacă limitarea dreptului la respectarea vieţii private poate să atingă scopul urmărit, fără să existe o alternativă mai puţin restrictivă. Adjectivul necesar implică existenţa unei necesităţi sociale stringente şi nu trebuie echivalat cu alte calificative, precum rezonabil, admisibil, folositor sau dezirabil. Acest criteriu nu este unul formal. Trebuie să se motiveze necesitatea beneficiului urmărit prin limitarea dreptului, ca fiind opus valorilor protejate prin articolul disputat. Însăşi existenţa beneficiului nu atrage posibilitatea limitării legitime a libertăţii de exprimare. Beneficiul urmărit trebuie să fie unul stringent. Criteriile utilizate pentru determinarea unei limitări admisibile depind de circumstanţele speţei, însă orice limitare trebuie să fie bazată pe motive rezonabile şi suficiente. [8, p.161]

După cum a fost enunţat supra, fiecare ingerinţă admisă urmează a fi justificată prin realizarea testului de proporţionalitate. În fiecare caz separat, vor fi examinate circumstanţele individuale ale cauzei, printre care gravitatea infracţiunii cercetate, existenţa altor probe care în mod obiectiv stabilesc anumite împrejurări şi impun necesitatea autorizării acţiunii procesuale, numărul de participanţi la comiterea infracţiunii, modalitatea săvârşirii infracţiunii, tehnologiile aplicate la comiterea infracţiunii, impactul acţiunii procesuale în dependenţă de locul realizării acesteia asupra altor persoane neimplicate în comiterea infracţiunii, importanţa datelor obţinute în rezultatul efectuării acţiunii procesuale, etc., aceste circumstanţe pot fi dezvoltate perpetuu, evoluţia activităţii infracţionale scoate la iveală tehnologiile progresiste care necesită un răspuns pe măsură să inhibeze infracţionalitatea.

Un principiu autoproclamat, căpătând o existenţă de sine stătătoare în jurisprudenţa Curţii, este proporţionalitatea, adică proporţionalitatea ingerinţei cu scopul urmărit, care după părerea noastră are cea mai mare conotaţie în aspectul aprecierii existenţei / inexistenţei violării drepturilor prevăzute de Convenţie.

Un alt aspect interesant al principiului proporţionalităţii este cel că acesta nu se regăseşte expres în paragraful 2 al art.8 din Convenţie. Anume sub aspectul proporţionalităţii poate fi evaluată obiectiv o ingerinţă admisă în drepturile persoanei.

Jurisprudenţa Curţii conţine soluţii care ne conduc la formularea unui principiu în materie: proporţionalitatea între ingerinţa produsă şi scopul urmărit presupune determinarea existenţei unei nevoi sociale imperioase care a impus-o. Interesele în prezenta formulare nu sunt numai cele ale individului, ci apărarea acestora presupune luarea în considerare a unor scopuri sociale. [1, p.686-687] Altfel spus, se va aprecia dreptul individual al persoanei în coraport cu interesul general al societăţii. În orice caz însăşi prin aplicarea principiului proporţionalităţii, se recunoaşte că dreptul la viaţa privată nu este unul absolut, exercitarea acestuia fiind raportată la interesul societăţii în ansamblu.

După cum a fost enunţat supra, fiecare ingerinţă admisă urmează a fi justificată prin realizarea testului de proporţionalitate. În fiecare caz separat, vor fi evaluate mai mulţi factori individuali ale cauzei, printre care gravitatea infracţiunii cercetate, existenţa altor probe care în mod obiectiv stabilesc anumite împrejurări şi impun necesitatea autorizării acţiunii procesuale, numărul de participanţi la comiterea infracţiunii, modalitatea săvârşirii infracţiunii, tehnologiile aplicate la comiterea infracţiunii, impactul acţiunii procesuale în dependenţă de locul realizării acesteia asupra altor persoane neimplicate în comiterea infracţiunii, importanţa datelor obţinute în rezultatul efectuării acţiunii procesuale, etc., aceste circumstanţe pot fi dezvoltate perpetuu, evoluţia activităţii infracţionale scoate la iveală tehnologiile progresiste care necesită un răspuns pe măsură să inhibeze infracţionalitatea.

În concluzie la cele relatate supra, conchidem că deşi conceptul vieţii private nu are o noţiune individualizată, cuprinzând un spectru larg al existenţei umane, de fapt nici nu poate fi cuprins în limitele unei noţiuni fixe, ori conceptul de viaţa privată este într-o evoluţie continuă care se adaptează la necesităţile societăţii. Practic oricare acţiune procesuală efectuată în cadrul urmăririi penale are tangenţă cu viaţa privată, fiind un procedeu de colectare a datelor ce constituie într-un final o parte constituantă a vieţii private a participantului în proces.

Judecătorului de instrucţie îi revine un rol decisiv în aprecierea proporţionalităţii acţiunii procesuale în coraport cu restrângerea dreptului persoanei, ori limita dintre acestea fiind una interpretativă, fapt recunoscut şi de jurisprudenţa CtEDO, care de principiu acordă o marjă de apreciere pentru justificarea soluţiei adoptate. Însăşi conceptul de proporţionalitate având rol de balansor poate fi uşor manevrabil, ce permite o interpretarea diametral opusă a unor şi aceleaşi circumstanţe de fapt, în dependenţă de mediul în care se produc, din care considerent, la admisibilitatea ingerinţei trebuie motivate toate circumstanţele relevante speţei examinate în coraport cu realitatea existentă într-o societate.

Referinţe bibliografice:

1. Bîrsan C, *Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, Vol. I Drepturi şi libertăţi*, Editura, All Beck, Bucureşti, 2005, 1251p.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, 14 martie 2003, în vigoare din 12 iunie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.104-110 din 07 iunie 2003.
3. Constituţia Republicii Moldova, 29 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.1 din 12 august 1994.
4. Convenţia Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.1298-XIII din 24.07.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr.54-55/502.
5. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului din 10.12.1948, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.217 din 28.07.1990. În: *Veştile,* nr.8 din 30.08.1990.
6. Ghid privind art.8 din Convenţia europeană a drepturilor omului. Consiliul Europei, 2018. [citat 15.12.2021]. Disponibill: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_ Art_8_RON.pdf
7. Klaus Sollfrank, coord de proiect, *Constituţia Republicii Moldova: comentariu*, Editura, Arc, „Europress", Chişinău, 2012, 576 p.
8. Poalelungi M., Sârcu D., Grimalschi L., *Convenţia Europeană a drepturilor omului: Comentariu asupra hotărârilor Curţii Europene a drepturilor omului versus Republica Moldova: Concluzii şi recomandări,* Chişinău: S. n., 2017, ÎS FEP „Tipografia Centrală"), 576 p.: tab.